Тофиг МАҺМУД

УЗАГДА КӨРҮНӘН ДАҒЛАР

ТӘҺСИЛ ИЛЛӘРИ

(БӘЈРУЗ КӘНКӘРЛИ ҺАГГЫНДАКЫ ПОВЕСТДӘН ПАРЧАЛАР)

—Дедим ки, кобуд ифадән үчүн! Өгру кими...

—Ај, актјор—дејә Аршак она әл еләди.—Бизим синфә сәһә кәлмисән, һәлә дава да етмәк истәјирсән. Бура сәнин јерин дејил.

—Нијә?

—Чүнки бурада актјор јохдур, һамы рәссамдыр.

—Мән дә рәссам олмаг истәјирәм.

—Бәс сән Миша Чиаурели дејилсән?

—Өзүдүр ки, вар.

—Ахы, сәни сәһнәдә ојнајан көрмүшәм.

—Нә олар, инди дә рәнкләә ојнамагымы көр!

Михаил Чиаурели јахынлашыб һамыны саламлады. Ладонун бәјрүндән бир дүртмә вурду, Кетеванын гаршысында шлјапасыны чыхарыб баш әјди, Бәһруза күлүб гаш-көзүнү ојнатды. Кетеван јүнкүлчә саламыны алды.

—Ичазә верирсән, јанында бәргәрар олум?

—Бујура биләрсиниз.

Бәһруз пәнчәрә тәрәфдә, Ладонун әз индичә синфә кирән Ревазын јанындакы молбертин архасында дајанды. Отаг бәјүк вә ишыглы иди. Саг диварындакы үч ири пәнчәрәдән галын, ағ пәрдәләр асылмыш, ортасы јығылыб күл кими дүзәлдилмишди.

Татевосјан ичәри кирди, үзүндәки сәртлик јоха чыхмышды. Ајаг үстә дајанан көнчләрә әли илә әләшмәјә тәклиф едиб, отағын баш тәрәфинә, сәһнә кими һүндүр бир јерә чыхды. Илк дәрс мүнасибәтилә онлары тәбриндән, гајда-ганун һаггында мә'луматлардан сонра, Татевосјан ани фасилә вериб, һамыны бир-бир нәзәрдән кечирди. Сонра үзүнү Аршака тутду:

—Дејәсән, кәлмәјән јохдур.

—Јохдур!—Аршак ајага галхды—Бир нөфәр артыгдыр. Јегишә Мартиросович!

—О кимдир?

—Актјор.

—Миша Чиаурели?! Бизим Миша һеч јердә, һеч заман артыг ола билмәз. О, чох габилијјәтли тәләбәдир, чәсарәтлә дејирәм, көләчәји бәјүкдүр.

Һамы һејрәт ичиндә көзүнү Михаил Чиаурелијә дикди. Төкмә Кетеван Магалашвилидән башга!

Татевосјан Аршакдан сорушду:

—Бәс Марија Ратијева һаны?!

—Архададыр.

Марија ајага галхды. Бәһруз керијә чеврилди. Марија онлара нисбәтән бәјүкдүр. Уча бојлу иди, чијнинләринә күллү ипәк шал салмышды. Маријадан о тәрәфдә, гапыја јахын јердә, Костја адлы сарышын бир тәләбә әләшмишди.

Татевосјан һәм Аршака, һәм Марија әләшмәк үчүн ичазә верди, өзү сәһнәнин саг тәрәфиндә үстүнә пәрдә ортүлмүш һејкәлә јахынлашды. Пәрдәни көтүрүб:

—Бу башы чәкин!—деди, көстәришләрини вериб отағдан чыхды.

Бәһруз карандашы әлинә көтүрдү.

* * *

Еә ғајыдында көзләриндә дә бир дүнја севинч јанырды.

Һәјәтә кирәндә, дашлы чығырла пилләкәнә дөгру кедәндә, Әлигулу Нәчәфову Манико хала илә сөһбәт едән көрүб:

—Әлигулу дајы!—дејә гышгырды вә јүјүрдү. Пилләләри галханда габағына кәлән Әлигулу Нәчәфов әлиндә тутдуғу беш гәрәнфили узатды:

—Тәбрик едирәм, Бәһруз!—деди, дәрһал адәти үзрә бурнуну еһмаллыча сыхды,—бүтүн арзуларына белә чатасан!

—Саг ол, Әлигулу дајы!

Манико хала столун башына самовар гојмушду. Әлигулу Нәчәфов бир әлини Бәһрузун чијнинә кечириб, стола тәраф апарды:

—Манико халанын чајыны ичмәјиб кетмәк күнаһдыр,—деди.—Кәл, әләш!

Бәһруз һәрәси бир рәнкдә олан гәрәнфиллә бахырды: гырмызы, ағ, сары, чәһрәји, гәһвәји рәнкли бу гәрәнфилләр бир јердә көзәл көрүнүрдү. Манико хала чајлары сүзүб стәканлары Әлигулуја вә Бәһруза тәраф узатды вә сорушду:

—Бу чаван сәнин нәјиндир, Әлигулу?!

—Достумун оғлу!

—Достунун дәрди олмасын көрәк. Ај оғул, о күлләри гој бир кәнара, чај ич, сәһәрдән мәктәбдәсән.

Бәһруз отага кечди, күлдәнә су төкдү, ону күлләрлә бирликдә Бүккер саатынын јанындакы шкафын үстүнә гојду. Гәрәнфилләр күлданда даһа гәшәнк олду. Бәһруз јенә әјвана, онларын јанына гајытды. Әлигулу Нәчәфов ичдији чајы тә'рифләјирди. Манико хала тәраватлы итирмәмиш, ири, дәјирми сифәтли, мөһкәм бәдәнли, саглам, зирәк бир гадынды. Әлигулунун тә'рифиндән хошалланды, јанаглары гызарды, она еһтирамла баха-баха сорушду:

—Ај Әлигулу, ушаглары көтирмәдин?!

Һәлә јох. Дарыхмышам јаман. Әләлхүсус, балача гызым үчүн, Гәмәр үчүн! Елә шејтан гыздыр ки! Јахшы, даһа мән кедим. Чаја көрә саг ол, Манико бачы!

Әлигулу ајага галхды, Бәһруза сары дөндү:

—Оғул, јеримә ни, аллаһа шүкүр, таныјырсан, Давидовски күчәдә. Тез-тез јанымa кәл.

Бәһруз да ајага галхды, «мүтләг кәлечәјәм» дејә ону күчә гапысына гәдәр өтүрдү. Кери гајыданда исә карандаш әлиндә иди, шкафын үстүндәки гәрәнфилләри чәкирди.

* * *

Беләликлә, бир-ики ај кечди. Бәһруз Тифлисә, мәктәбә, тәләбә достларына бағланды. Татевосјанын е'малатханасында күнләри мә'налы, шән кечирди. Аполлонун башына чәкирдиләр. Бир нечә дәфә мүәллим она јахынлашыб шәклинә бахмыш, изаһат вә көстәриш вермишди. Бәһруз дәрсә нә гәдәр тез кәлирдисә, Аршакы һәмән синифдә көрүрдү. Нә сирдисә, һәмишә биринчи Аршак кәлирди. Зирәклијинә, бачарағына, дилли-дилавәрлијинә көрә ушаглар ону «администратор» дејә чағырырдылар. О, бундан гәтијјән инчимирди. Аршакын сәһәр биринчи кәлмәси һаггында достлары мәзәли әһвалатлар ујдуруб данышыр, дејиб күлүрдүләр. Куја Аршак һеч евә кетмир, елә е'малатханада кечәләјир.

Миша Чиаурелинин шөһрәти дилдә-ағызда көзирди. О, актјорлуғуну да мәһарәтлә көстәрә билирди. Бир дәфә Кето онун өзүк-үзүк јај шлјапасыны көтүрүб кизлинчә Аршака өтүрдү. Аршак да Ладоја. Ладо көзүнә дөндүјүм исә, еләмә тәнбәллик, көтүр бу шлјапаны, апар гој Аполлонун башына. Миша шлјапасыны ахтарыб тапмады, бир-бир ушагларын сорушду. Һамы күлә-күлә «билмирәм» дејәндә, Миша долухсунуб ағламаға башлады. Әввәл ушаглар буну зарафат билиб гәһгәһә илә күлдүләр. Амма Мишанын, догрудан да үрәкдән ағладығыны көрүб пәрт олдулар. Аршак тез шлјапаны Аполлонун башындан көтүрүб она верди. Миша јанағындан сүзүлән јашлары силә-силә шлјапасыны өзүк-үзүк јерләрини дүзәлтди, көзәлтди пәрт дајанмыш ушаглара бахды. Көзләнилмәдән гәһгәһә чәкиб шлјапаја бир тәпик вурду:

—Һә, нечәсиниз?—деди,—Өзүнүз өз ајағынызла шлјапамы көтирдиниз, јохса јох?! Елә билирдиниз ону Аполлонун башында көрмүрдүм?!

Шлјапаја һәрә бир тәпик вурду, топ кими ора-бура атылды. Бирдән шлјапа кимисә күчлү зәрбәси илә ачыг пәнчәрәдән чөлә учду вә шиддәтли гәһгәһә догурду. Бу әһвалат узун мүддәт унудулмады.

Төнәффүслөрдә һеч кимә гошулмајан, бир көнарда сакит, фағыр дајанан Бәһруз һәмишә зарафатлашан достларына бахыб күлүрдү. Кимиләсә үнсијјәт бағламаг, мәсәлән Марија Ратијеваја јахынлашмаг, онунла сөһбәт етмәк истәјир, нәдәнсә чәкинир, утаныр вә бунa чәсарәт көстәрмирди. Нәһајәт, Марија өзү она тәраф кәлди:

—Нијә һеч кимә гошулмурсан, Бәһруз?!

Дәгиг чаваб верә билмәдији үчүн Бәһруз чијнинләрини атды, бир аз да гызарды. Маријанын көзләринә бахды. Бу садә, хәнч рус гадынынын тәмиз, ајдын көзләриндә көл мавилији вә сакитлији варды. Чијнинләринә салдығы ипәк шалын сачагларыны ојнада-ојнада јенә сорушду:

—Нијә һәмишә фикирлисән, бәлкә бир дәрдин-сәрин вар?!

—Јох!

—Гәриб чавансан, гузу кими дилсиз-ағызсыз. Јегин евиниз үчүн дарыхырсан?!

—Дарыхырам. Чүнки һәмишә әләдә, мәһәллә олмушам, ата-анамла бирликдә.

—Јегин ки, севдијин гыз да олуб?

—Олуб!—Бу көлмәни дејәндә Бәһруз гызарыб башыны ашағы дикди. Марија астаca күлүрдү:

—Даһа нијә утанырсан?!

—Биздә белә ачыг сөһбәт олмур.

—Ајдындыр. Јегин о гызы инди дә истәјирсән?!

—Истәјирәм.

—Көзәлдир?!

—Көзәлдир.

—О да сәни севир?

—Севир... Амма... бу, баш тутан иш дејил.

—Ја довләтли гызыдыр, бајын-ханын, ја да руһани бир адамын.

—Дүздүр. Атасы молладыр.

—Бәлкә бунa көрә фикир чәкирсән?!

—Унуда билмирәм.

—Баша дүшүрәм, Бәһруз! Мәним дә һәјатым фәрәһли кечмәјиб. Әрдәјәм. Әрим дә бурада, дефтәрханада ишләјир. Пис адам дејил. Әрә кетмишәм, сонра пешман олмушам. Рессамлыға да һәвәсим чохдур. Она көрә дә бурада, сизинлә охујурам. Әримдән дә һәм ајрылмаг истәјирәм, һәм дә јох...

—Нијә?!

—Сева билмирәм. Севмәксиз дә һәјатын нә мә'насы?!

Бу сөһбәтдән сонра Бәһруз Маријаја өзү јахынлашырды. Дәрс гуртаранда бә'зән евә бир јердә кедирдиләр. Марија һәр дәфә она:

—Кедәк бизә, Бәһруз, гонағым ол,—дејирди.

—Чох саг ол, Марија, башга бир вахт...

Бәһрузун чох јахын олдуғу тәләбә Ладо иди. Дејиб күлән, зарафаты севән Ладо дәрсә дә чидди јанашырды. Рессамлыға өтәри һәвәсләә јох, алудәлилә бағланмышды. Һәр дәфә сәнәтдән сөһбәт дүшәндә гызғынлығла данышырды. Ән чох Миша Чиаурели илә сөһбәт едирди. Бир-ики дәфә онларын мүбаһисәси аз гала дәваја чеврилмишди. Һәр икиси инадкар, сөзүндән, фикриндән дөнмәз олдуғу үчүн бир-бири илә разылашмамыш, еһтирасла, чошғунлуғла давам едән мүбаһисә даһа да гызышмышды. Кетеван вә Аршак онларын арасына кириб, һәр икисини сакитлөшдирмишди. Ладо Бәһрузун ишләринә бахар, фикрини сөјләјәр, өз рәсмләрини она көстәрәр, рә'јини өјрәнмәјә чалышарды. Гызлардан данышмағы хүсусилә севәрди:

—Ај Бәһруз, Ортачала бағларыны көрмүсән?

—Јох!

—Онда Ортачала көзәлләрини дә көрмәмисән. Ағзымда көзәл дејирәм, Ортачала гызлары кими көзәл гызлар дүнјада тапылмаз. Бир јанаглары вар, гыпгырмызы, чијләк кими. Өзләри дә елә мөһрибандыр ки! Кечән ил бири илә таныш олмушдум. Билирсән, нечә јахшы гызды, һәјф ки, мәкимлә чох аз көрүшдү. Билирсән нијә? Атасы ону јашлы бир кишијә әрә верди. Беш-алты күн бундан әввәл көрдүм күчәдә. О көзәл гыздан һеч нә галмамышды. Јазығым кәлди. Бир дәфә бош вахтымызда сәни Ортачала бағларына апарарам, көзәл гызлары өз көзләринлә көрәрсән. Сонра өзүн ордан әл чәкмәзсән.

—Еһ, вахтымыз вар ки!

—Нијә јохдур? Гыз үчүн чанымы верәрәм, нәинки вахтымы... Тәки таныш оласан... Вахт тапмаға нә вар ки! Истирәһәт күнү нә едирсән?

—Шәкил чәкирәм?!

—Бүтүн күнү?!—Ладо һејрәтлә она бахды, Реваза сары дөндү.—ај Реваз, бүтүн күнү шәкил чәкир. Башына ағыл гој!

—Бәһруз һәр шејин јерини јахшы билир, Ладо!

—Еһ, сән дә башладын... Ај Бәһруз, бәс дарыхмырсан?!

—Јох!

—Даһа сөзүм јох... Сәнинки мәнимлә тутмаз... Елә Реваз јахшыдыр. Кедин, нечә-күндүз шәкил чәкин...

Реваз күлә-күлә деди:

—Ортачала көзәлләрини о гәдәр дә ахмаг билмә, Ладо. Онлар һәр јолдан өтәни јахына бурахмырлар...

—Мән јолдан өтән дејиләм. Һәлә ки!

Реваз Бәһруза сары дөндү:

—Догрудан, чох дарыхырсан? Онда сәни бу истирәһәт күнү бизә апарачағам. Евимизә.

Бир-ики ај өрзиндә Бәһруз бир нечә дәфә Әлигулу Нәчәфовун јанына—Давидовски күчәсиндәки мәтбәәјә кетмишди. Вахтилә «Молла Нәсрәддин» журналыны вәрәгләркән, онун шәкилләринә бахаркән, бу журналын һарада, нечә вә нә чүр чап олундуғу һаггында һеч тәсәввүрү јох иди. Инди бу журналын чилдләнмәсиндә, дашынмасында редаксијаја көмәк едән ушаглара гошулмушду. Белә гызғын иш вахтларындан бириндә әлләрини архасында тутмуш, долу бәдәнли, саллаг бығлы Мирзә Чәлил отага кирди. Синифдә олдуғу кими, ушаглар ајаға галхдылар. Мирзә Чәлил күлә-күлә онлара бахды, Әлигулу Нәчәфовдан ушагларын ким олдуғуну бир-бир сорушду. Нәвбә Бәһруза чатанда, онун рәссамлыг мәктәбиндә охудуғуну билиб, јахына кәлди, Бәһрузун ири көзләринә диқәтлә бахыб:

—Мәрһәбә, оғлум, мәрһәбә!—деди,—Бизим журнала да рәсам лазымдыр, халга да! Кимин оғлусан?!

—Ширәлибәј Кәнкәрлинин.

—Ешитмишәм. Нечиб адамдыр, јахшы адамдыр, әшраф бәј киминдир?!

—Бабамдыр.

—Әшраф бәјлә чох көрүшмүшәм. Әсл әгсаггалдыр. Онун бу әгсаггаллығыны нәвәсинин ағыллы олмасында көрүрәм. Чох шадам, оғлум, бизим милләтин ағыллы евладлара еһтијачы чохдур.

Мирзә Чәлил Бәһруза бир дә мәһәббәтлә бахды:

—Бәлкә бир шеј лазымдыр?!

—Саг олун, мүәллим!

—Бир чәтинлијин олса, утанма, Тифлис бизим догма шәһәрими дир, кәл јанымыза көмәк едәк!

—Баш үстә, мүәллим!

—Бәс, мәни таныјырсан?

—Бәли, таныјырам. Бу журналын редактору кими, бир дә јазычы кими.

—Јазычы кими?—Мирзә Чәлил һејрәтләнди,—һансы һекајәми охумусан?!

—Атам Сизин «Почт гутусу» һекајәнизи мәнә данышыб. Тифлисдән бизә—Нахчыванa кәлән гәзетдә чап олунмушду.

—Дүздү. «Шәрги-рус» гәзетиндә.

—Бәли!

Мирзә Чәлил мәмнун-мәмнун бир дә бүтүн ушаглары нәзәрдән кечирди, ағыр, тәмкинли јеришлә, јенә әлләрини архасында тутуб Әлигулу Нәчәфовла бирликдә отағдан чыхды.

(Әввәли гәзетимизин 11 сентјабр тарихли нөмрәсиндә).